

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2021. – Т. 43. – С. 83-94
DOI: 10.31861/mhpi2021.43.83-94

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2021. – Volume. 43. – pp. 83-94
DOI: 10.31861/mhpi2021.43.83-94

УДК 327.7(4-191.2)

© Владислав Струтинський¹

Вишеграду 30 років: передумови створення, досягнення, можливі перспективи

Стаття присвячена розгляду політико-економічних передумов створення об'єднання країн Центральноєвропейського регіону – Республіки Польща, Чеської та Словацької Федеративної Республіки, Угорської Республіки, яке увійшло в історію під назвою Вишеградська група (V-4, B-4). Аналізуються досягнення країн Вишеграду за період 30-річної діяльності, особливості їх внутрішньої та зовнішньої взаємодії в контексті боротьби за вступ в ЄС, а далі формування спільних дій у відстоювання своїх позицій у досить складних євроінтеграційних процесах. Певну увагу приділено аналізу діяльності окремих країн-членів B-4 у контексті їх впливу на формування політики Європейського Союзу, зокрема під час їх головування у Раді ЄС. Охарактеризовано окремі особливості у поглядах країн-членів Вишеградської четвірки щодо стратегічних напрямків діяльності об'єднання. Розглянуто деякі причини, що спонукали зазначені країни до формування солідарної позиції у виробленні пріоритетів загальноєвропейської політики в часи кризи ЄС.

Ключові слова: Центральноєвропейський регіон, європейська інтеграція, «Вишеградська четвірка», регіональна співпраця, солідарна позиція, Польща, Угорщина, Словаччина, Чеська Республіка.

The 30th Anniversary of Visegrád Group Creation: Historical Significance, Past Achievements and Upcoming Challenges

Embracing the Central European historical experience, the author delves into the problem of political and economic preconditions for the creation of the union of the Central European states – the Republic of Poland, the Czech and Slovak Federal Republic, the Republic of Hungary, which went down in history as the Visegrád Group (V-4, B-4). The author highlights the critical steps taken by the Visegrád group countries and the past achievements throughout its 30-year activities, the peculiarities of V4 internal and external collaboration in the context of their aspirations for the EU accession, and further road-mapping in defending their positions in rather complex European integration processes. The article presents an in-depth analysis of certain V-4 member states' actions in the context of their influence on the formation of European Union policy, in particular during their presidency of the EU Council. The author's focus revolves around certain disparities of the Visegrád 4 member states on their strategy of further development. The push-pull factors and preconditions that induced these countries to understand the value of regional solidarity in the development of European policy priorities during the EU crisis are under study.

From a 30-year perspective, this multifaceted aspect of Visegrád group 4 functioning stipulates both the research topicality and various scientists' involvement – historians, political scientists, and lawyers.

In view of that, the research article presents insights for the Visegrad group 4 creation, its historical significance, past achievements and new perspectives for cooperation with neighbouring countries, in particular with Ukraine.

The objective of the research is:

- to characterize the historical preconditions for the creation of the Visegrád Group;

¹ Кандидат філософських наук, доцент кафедри міжнародних відносин, заступник декана з міжнародних зв'язків, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна. Email: v.strutynskyy@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-1577-1652>.

- to analyse the stages of development and enhancement of V 4 countries cooperation aimed at their incorporation into the European integration process;
- to highlight the projections of fruitful cooperation between Ukraine and the international intergovernmental organization "Visegrád Four".

Keywords: Central European states, European integration, Visegrád Four, regional cooperation, solidarity, Poland, Hungary, Slovakia, Czech Republic.

Постановка проблеми. Ініціатива країн Центральноєвропейського регіону – Польщі, Угорщини, Чехословаччини, щодо поглиблення співпраці в різноманітних галузях, які становлять спільний інтерес у межах загальноєвропейських інтеграційних процесів сприяла створенню, після розпаду так званої системи «соціалістичної співдружності», «Вишеградської групи» (офіційна назва організації, В.С.). Хоча водночас, рівнозначно вживається інша – «Вишеградська четвірка» або скорочено «В-4, V-4».

Як свідчить історія цього регіону назва Вишеградського об'єднання постала після зустрічі 1 листопада 1335 року у вишеградському королівському замку королів: угорського Кароля Роберта, чеського Івана Люксембургського (король Богемії) та польського Казимира III. Було ухвалене, на противагу Австрії, стратегічне рішення щодо розбудови та регулювання північного торгового шляху, щоб посилити як торгово-економічні зв'язки, так і роль регіону загалом².

Створення Вишеградської групи в новітній час сприймалося її творцями як вимога часу, як необхідність об'єднати зусилля вже в сучасних історичних реаліях, що поставали на європейському континенті під впливом швидкоплинних глобальних процесів. З одного боку, це була цілком виправдана реакція керівництва Польщі, Угорщини, Чехословаччини на політичний та економічний вакуум, що утворився в центральній частині Європи після припинення діяльності Ради економічної взаємодопомоги й Організації Варшавського договору. З іншого, що було не менш важливим, це могла бути свого роду відповідь на процес об'єднання Німеччини. У такій ситуації офіційні Варшава, Будапешт та Прага бачили в об'єднанні той необхідний інструмент взаємодії з НАТО і ЄС, який у перспективі сприяв би їх входженню в ці міжнародні організації, а з позицій подальшої стратегічної перспективи як праобраз нового центру в даному регіоні європейського континенту.

15 лютого 1991 року, президенти Республіки Польща Лех Валенса, Чеської та Словацької Федеративної Республіки Вацлав Гавел і прем'єр-міністр Угорської Республіки Йозеф Антала підписали у Вишеградському замку в Угорщині Декларацію про співробітництво між трьома країнами у прагненні до європейської інтеграції.

Позитивними передумовами досягнення поставленої мети були подібні суспільно-політичні переми, що відбувалися в цих країнах, їх традиційна, історично сформована, культурна та духовна спадщина, система взаємних контактів. Підписуючи Вишеградську декларацію, вище керівництво трьох, на той час країн, зобов'язувалося поважати право народів висловлювати власну ідентичність. Воно було переконано, що спільними зусиллями вдасться успішніше долати соціальні, економічні й духовні залишки попередньої тоталітарної системи; легше досягати поставлених цілей у напрямку приєднання до процесу європейської інтеграції, створення сучасної вільної ринкової економіки та побудови парламентської демократії; будувати суспільство, в якому би домінували повага до прав і свобод людини.

30 років діяльності Вишеградської четвірки³ засвідчили, що у міждержавній співпраці країн були як надзвичайно успішні періоди, так і певні часи, коли виникали складні проблеми, які у кінцевому підсумку долались спільними зусиллями. Перемагало розуміння, що виникаючі міждержавні політико-економічні чвари шкодять у першу чергу країнам четвірки. І ними обов'язково скористаються противники успішного розвитку цього Центральноєвропейського регіону, саме у форматі спільних дій на міжнародній арені. Весь цей багатоплановий комплекс

² Див. більше: Віталій Лебедюк. *Вишеградська четвірка: від ідеї до успішного проекту*. Available at: <https://eprints.oa.edu.ua/8333/1/Лебедюк.pdf> (accessed 11.02.2021).

³ 17 липня 1992 року Народна рада Словаччини прийняла декларацію про незалежність Словацької республіки. Остання хвилина 31 грудня 1992 року закінчила відлік часу в історії Чехословаччини. З боєм годинника опівночі на 1 січня 1993 року на карті Європи з'явилися дві нові держави – Чеська Республіка і Словацька Республіка.

функціонування Вишеграду зумовлює як актуальність даної проблеми дослідження, так і зацікавленість даною проблематикою широкого кола науковців, політиків, журналістів. При написанні статті автором були використані праці українських та зарубіжних дослідників, зокрема статті українських науковців С. Зуб, О. Каплинського, С. Катренчикової, В. Лебедюка, О. Пеленської, М. Фесенко, польських дослідників А. Адамчика, Р. Вілли, С. Кубаса, А. Чиж тощо. У статті також використовувались законодавчі документи, що засвідчують напрямки діяльності Вишеградської четвірки та можливість співпраці з нею України.

Рівень наукової розробки проблеми, її актуальність, визначили **мету** даної наукової розвідки. Вона полягає у висвітленні процесу створення Вишеградської групи, основні напрямки її діяльності протягом 30 останніх років та можливих шляхів подальшого розвитку, співпраці з сусідніми країнами, зокрема з Україною.

Поставлена мета передбачає вирішення наступних **завдань**:

- охарактеризувати історичні передумови створення Вишеградської групи;
- проаналізувати етапи розвитку співпраці між країнами В-4 у напрямку подальшого їх включення в загальноєвропейські інтеграційні процеси;
- висвітлити можливості поглиблення співпраці між Україною та міжнародною міжурядовою організацією «Вишеградська четвірка».

Виклад основного матеріалу дослідження.

I. Підписана 15 лютого 1991 року у Вишеградському замку Декларація створила міжнародно-правову основу для широкої політичної співпраці та сприяла поглибленню співробітництва і взаємному зближенню Польщі, Чехословаччини та Угорщини. Це був форум держав, які мали приблизно однаковий пострадянський спадок та досвід життя в середовищі країн, що входили до сфери впливу Радянського Союзу. Вияв це мало як у практичній площині експериментів з формування планових економік, так і у досвіді трагічно-невдалих спроб знайти своє майбутнє на європейській карті без СРСР, що були жорстоко придушені, а саме в Угорщині у 1956 р., у Польщі у 1956, 1968, 1970, 1975, 1981 рр. у Чехословаччині – 1968 р. Але ці країни об'єднувало не лише минуле, але і спільні інтереси в майбутньому – європейська інтеграція, шлях до якої пролягав у корінному зламі постсоціалістичного укладу практично у всіх сферах життя та через реалізацію ключових, нерідко болючих, але вкрай потрібних реформ.

Вишеградська декларація першочерговою метою співпраці проголошувала повне відновлення державної незалежності, демократії та свободи; подолання наслідків тоталітарної системи в соціальних, економічних та духовних аспектах; побудову парламентської демократії та забезпечення прав і свобод людини; створення сучасної вільної ринкової економіки та повну інтеграцію в європейську політику, включно із системою економіки, безпеки та законодавством.

У декларації також згадувалося про верховенство закону, терпимість, повагу до духовних та культурних цінностей, а також етнічних, мовних і релігійних особливостей національних меншин. Йшлося про заклик до об'єднання на основі загальнолюдських цінностей, без ненависті, крайніх форм націоналізму та проявів ксенофобії. Підкреслювалося, що саме це і є шляхом побудови і розвитку європейської економіки.

У практичній площині сторони дійшли згоди щодо наступних позицій: співпраця задля прагнення створити вільні контакти між громадянами даних країн, закладами, релігійними та суспільними організаціями; сприяння розвитку підприємств, забезпечення їх функціонування в умовах ринкових відносин, створення умов для залучення іноземних інвестицій; координація зусиль у сфері екології; створення умов для вільного поширення та доступу до інформації, преси, культурних цінностей; можливість контактів не лише на міждержавному рівні, але і на субрегіональному⁴.

Всі задекларовані цілі і завдання виглядали дуже амбітними з різним терміном реалізації. Вони проектували довгострокову співпрацю між країнами-учасниками зустрічі у Вишеграді щодо ключового завдання – євроінтеграції.

⁴ Див. більше: Czyż Anna (2017). Państwa Grupy Wyszehradzkiej wobec kryzysu migracyjnego. *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*. Т. 18, s. 143-161; Anna Czyż (2018). Współpraca regionalna państw Grupy Wyszehradzkiej. Doświadczenia i perspektywy. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 314 s., available at: https://books.google.com.ua/books/about/Współpraca_regionalna_państw_Grupy_Wy.html?id=RL0EuAEACAAJ&redir_esc=y (accessed 02.03.2021).

Символічною кульмінацією цього початкового етапу стало приєднання країн, 12 березня 1999 року, до Північноатлантичного альянсу, а пізніше, 1 травня 2004 року – до Європейського Союзу. Вишеградська група стала досить ефективною структурою для обміну досвідом і вироблення спільних позицій з питань, важливих як для майбутнього ЄС, так і країн В-4.

Без сумніву, заснування та подальший розвиток Вишеградського об'єднання можна вважати на сьогодні найбільшим успіхом всього перехідного періоду в цій частині Європи. Проте 30-річне співробітництво країн Вишеградської четвірки складалося не з одних тільки успіхів. Воно мало і свої проблеми, особливо після їх вступу до ЄС. Деякі політики, науковці вважали, що Вишеград виконав одну із своїх головних, початкових функцій – реалізації плану вступу Польщі, Угорщини, Чехії, а відтак і Словаччини до НАТО і ЄС. Далі кожна країна повинна була би діяти вже в системі євроатлантичних та євроінтеграційних структур. Дійсно, система відносин всередині Вишеграду і Вишеградської четвірки з іншими країнами-членами Європейського Союзу змінилась. Це був цілком об'єктивний процес, але не в напрямку припинення функціонування об'єднання. Набув нової конфігурації геополітичний статус Вишеградського об'єднання, що створив нові можливості єврорегіональної інтеграції. У свою чергу він визначив і передачу певних повноважень, які до цього виконувала держава, наднаціональним структурам – тобто ЄС. Власне, на сьогодні життєздатність Вишеградської четвірки свідчить про початок нового етапу розвитку Вишеграду в нових геополітичних реаліях. Тому не випадково, враховуючи винятковий стратегічний потенціал регіону Центрально-Східної Європи, у вирішення його подальшої долі були втягнуті найбільші країни Європи та США. Зокрема, американський політолог Збігнев Бжезінський в одній зі своїх праць писав: «... щоб не втратити усі здобутки «холодної війни», НАТО і ЄС повинні розширюватися, навіть якщо зі вступом кожного нового члена втрачається політична єдність Євросоюзу і ускладнюється воєнно-оперативна взаємодія в рамках НАТО»⁵.

Безумовно, в рамках цих інтеграційних процесів кожна з країн Вишеграду прагнула набути й інших партнерів, а також визначити й свою власну роль. Як приклад можна назвати участь Польщі у Веймарському трикутнику.

II. Щоб зрозуміти ті проблеми, які поставали перед Польщею, Чехословаччиною, Угорщиною у перші посткомуністичні роки, шляхи виходу з виникаючих кризових ситуацій, а відтак досягнення нових успіхів, варто більш детально зупинитись на головних, на нашу думку, етапах 30-річного внутрішньо- та зовнішньополітичного становлення та розвитку Вишеградського об'єднання.

Перший етап, який дозволимо собі назвати підготовчим, розпочався на початку 90-х років ХХ століття. Це був період створення Вишеградської групи. Припиняють свою діяльність Організація Варшавського договору та Рада економічної взаємодопомоги, відбулося об'єднання Німеччини і розпад СРСР. Перед країнами Центрально-Східної Європи поставали досить складні проблеми щодо формування нового зовнішньополітичного вектору у міжнародних відносинах. У цьому контексті, одним з елементів перемін, які набували розвитку в даних країнах, став процес реорієнтації їхньої закордонної політики, який полягав у розвитку і поглибленні співробітництва, власне безпосередньо між ними. Як констатують політики та науковці, постало явище, яке в літературі отримало назву «новий регіоналізм». Створення Польщею, Чехословаччиною та Угорщиною Вишеградського об'єднання було одним з проявів «нового регіоналізму». Об'єктивними підставами цього процесу стало те, що країни Вишеграду були близькими географічно, подібними за своєю історією, культурними, політичними, економічними, суспільними традиціями. Об'єднання стало, свого роду, способом стабілізації ситуації у цій частині Європи після закінчення «холодної війни», а його головною метою Польща, Чехословаччина та Угорщина вбачали у забезпеченні своєї безпеки та подальшого всебічного розвитку.

Другий етап був започаткований підписанням у Вишеградському замку в Угорщині 15 лютого 1991 року Декларації про співробітництво між трьома країнами у прагненні до європейської інтеграції. Вишеградське об'єднання головним пріоритетом своєї зовнішньої політики визначило вступ країн-членів до євроатлантичних та європейських структур. Цей період цілком

⁵ Цит. за: Зуб Світлана (2018). Основні чинники внутрішньої та зовнішньої взаємодії країн Вишеградської групи. *Геополітика України: історія і сучасність. Збірник наукових праць*. Вип. 1 (20). Ужгород. С. 232.

правомірно завершився 2004 роком, коли Вишеградська четвірка стала повноправним членом Європейського Союзу.

Шлях до НАТО та ЄС був складним. Країни повинні були реформувати політичну систему, розробити і впровадити радикальні реформи у базових галузях життєдіяльності держави – економічній, судовій, військовій. На початку процес переходу від планової, жорстко централізованої економічної моделі до вільноринкової виявився досить тривалим і навіть болісним для населення країн Вишеграду⁶.

Наприклад, Польща йшла довгих 15 років до того моменту, коли у 2004 році стала повноправним членом Європейського Союзу. Власне, саме Тадеуш Мазовецький, прем'єр першого некомуністичного уряду III Речі Посполитої задекларував на початку 90-х років бажання країни стати членом єдиної європейської родини. Важливу роль у цьому процесі відігравали державні інституції і відповідні документи, які були покликані організувати, координувати та моніторити інтеграційні процеси: Комітет європейської інтеграції, національна стратегія інтеграції, національна програма підготовки до членства⁷. Подібні інтеграційні переміни відбувались також в Угорщині та Чехословаччині.

На початку функціонування Вишеградської групи ідея отримання статусу повноправних членів НАТО та ЄС підпорядкувала собі ідею регіонального співробітництва. Як наголошує у своєму дослідженні М. Фесенко «Країни-учасниці розглядали Вишеградську групу як субрегіональне об'єднання, яке має служити лише посередником у процесі інтеграції в ЄС і НАТО»⁸.

Поряд з цим варто також зауважити, що бажання до як найшвидшого вступу до НАТО та ЄС вносило в стосунки між країнами певні елементи змагальності. На межі 1994 року стали помітними намагання Польщі зайняти позицію регіонального лідера, що викликало деякий супротив з боку країн-партнерів по Вишеграду. Проте саміт Вишеградського об'єднання 14 травня 1999 року у Братиславі засвідчив рішучість країн до поглиблення співпраці. На саміті було схвалено конкретний план дій у восьми напрямках співробітництва: зовнішня політика, внутрішні питання, культурні програми, спортивна та молодіжна співпраця, наука і технології, навколишнє середовище, інфраструктура, транскордонне співробітництво, а також змінено стратегію з питань безпеки⁹.

Важливою подією цього періоду було те, що країни Вишеградської групи підтримали євроатлантичні намагання Словаччини.

III. Різномплановий комплекс факторів політичного, економічного, міжнародного характеру, який супроводжував Вишеградську четвірку на шляху до 2004 року, не передбачав обов'язкового створення міжнародної міжурядової організації з відповідними постійно діючими інституціями. Вже 30 років Вишеград фактично не інституціалізований. З самого початку створення В-4 функціонує без будь-яких інституцій, що традиційно існують у більшості міжнародних міжурядових організаціях. Але такий стан речей не завадив четвірці діяти ефективно, з

⁶ Див. більше: Шуба Т. П., Луняка В. А., Сашкова А. О. (2017) Шлях економічного розвитку Польщі до та після вступу до Європейського Союзу. *Економіка і суспільство*. Вип. 13. Мукачівський державний університет. С. 150-156; Співробітництво з країнами Вишеградської четвірки як інструмент європейської інтеграції та модернізації України. (2014). *Збірник матеріалів міжнародної конференції*. НІСД, Київ, 128 с. available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-02/Vushegrad_110214-d954e.pdf (accessed 02.03.2021); Anna Czyż, Sebastian Kubas (2014). *Państwa Grupy Wyszehradzkiej pomiędzy przeszłością a teraźniejszością: wybrane aspekty polityki wewnętrznej i zagranicznej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 246 s., available at: https://books.google.com.ua/books?id=BpnNAQAACAAJ&dq=inauthor:Anna+Czyż&hl=uk&sa=X&redir_esc=y (accessed 02.03.2021); Rafał Willa. *Droga do członkostwa w Unii Europejskiej – przykład Polski*. Instytut Europeistyki UJ, Available at: <https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/DP/article/view/DP.2007.024/5868> (accessed 02.03.2021).

⁷ Droga Polski do Unii Europejskiej. available at: <https://www.google.com/search?client=opera&q=Przygotowanie+Polski+do+wstępo+do+Unii+Europejskiej&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8> (accessed 02.02.2021).

⁸ Цит. за: Фесенко М. Феномен (2017). Вишеградської групи в Європейському політичному процесі. *Міжнародні відносини*. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. 1/2(47/48)/2017. С. 13-18, available at: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/viewFile/3577/3252> (accessed 02.02.2021).

⁹ Див. більше: Віталій Лебедюк. *Вишеградська четвірка: від ідеї до успішного проекту*, available at: <https://eprints.oa.edu.ua/8333/1/> (accessed 02.02.2021).

врахуванням вимог часу. Постала дієва форма співпраці, яка передбачає регулярні зустрічі протягом року керівництва держав різного рівня.

Найбільш визначальною і найпотужнішою в структурі Вишеградського об'єднання є співпраця на рівні урядів. Власне цей рівень співпраці передбачає ротаційне однорічне головування кожної з країн. Головуюча країна розробляє програму дій на рік, включно із визначенням довгострокових цілей співпраці країн-членів Вишеградської четвірки, а також проводить підсумковий саміт прем'єр-міністрів на завершальній стадії свого головування. Також у форматі співпраці на рівні урядів відбуваються неформальні зустрічі прем'єр-міністрів і міністрів закордонних справ перед міжнародними подіями; зустрічі представників інших міністрів країн-членів Вишеграду, а також у форматі В-4+; консультації та співробітництво з представниками ЄС та НАТО. Активне співробітництво на рівні урядів доповнюється зустрічами президентів країн-членів Вишеграду та парламентарів Польщі, Словаччини, Чехії і Угорщини.

Вишеградська четвірка, намагаючись посилити стабільність в центральноевропейському регіоні, у 2000 році заснувала «Міжнародний Вишеградський фонд» зі щорічним бюджетом понад 8 млн. євро. Зусилля цієї міжнародної донорської організації спрямовані на підтримку регіональної співпраці в межах В-4, а також з іншими країнами, зокрема, з регіоном західних Балкан і «Східного партнерства». Головним керівним органом Міжнародного Вишеградського фонду є Конференція міністрів закордонних справ держав-членів В-4. Виконавчу гілку влади у фонді представляють виконавчий директор та його заступник. Органом управління Міжнародного Вишеградського фонду є Секретаріат, офіс якого знаходиться у столиці Словаччини, Братиславі.

На сьогодні фондом профінансовано майже 2400 стипендій та підтримано реалізацію майже 6000 проектів неурядових організацій, органів місцевого самоврядування, науковців та митців¹⁰. Отримані гранти сприяють реалізації культурних і наукових програм, освітніх проектів, молодіжних обмінів та програм заохочення туризму і міжнародного співробітництва.

Слід зазначити, що саме із долучення до програми Вишеградських стипендій розпочалася у 2004 р. співпраця України з Міжнародним Вишеградським фондом. У 2005 р., а також у 2007-2011 р. стипендії для українських дослідників навіть виділяли у окрему підпрограму¹¹.

У 2011 р., згідно зі «Спільною заявою про розширення діяльності Вишеградської групи у Східному партнерстві», підписаною прем'єр-міністрами країн В-4 16 червня 2011 р. у Братиславі, було створено окрему грантову лінію для країн Східного партнерства у рамках новоствореної Програми Східного партнерства Вишеградської четвірки. Країнами, на які скеровано цю програму, стали: Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова та Україна. Реалізацію Програми Східного партнерства В-4 було розпочато у 2012 р. із загальним бюджетом 1 456 000 євро¹².

Основною метою Програми Східного партнерства В-4 стало поширення у країнах Східного партнерства досвіду країн Вишеградської групи у сфері соціально-економічних перетворень, демократизації та регіонального співробітництва, напрацьованого шляхом розвитку громадянського суспільства та підтримки співпраці між місцевими органами влади, університетами та окремими громадянами.

IV. Підсумовуючи співпрацю між країнами Вишеграду напередодні їх вступу в ЄС варто підкреслити, що у порівнянні з іншими міжнародними організаціями подібного типу, які функціонували у Європі, Вишеградське об'єднання засвідчило свою високу ефективність. Тому виглядали досить сумнівними судження деяких науковців, політиків, щодо доцільності подальшої співпраці в рамках В-4 після вступу до Європейського Союзу. Вони аргументували свою позицію винятково в контексті – Вишеград слугував засобом євроатлантичної інтеграції чотирьох. Мета і завдання виконані, а відтак подальше функціонування об'єднання чотирьох країн буде перешкоджати їх діяльності в рамках ЄС.

¹⁰ Лебедюк Віталій. *Вказ. пр.*

¹¹ Visegrad Scholarships–Approved Projects 2003–2012 available at: http://visegradfund.org/scholarships/approved_scholarships/ (accessed 02.02.2021).

¹² Див. більше: Катренчикова Наталія. Культурна політика країн Вишеградської групи щодо України. available at: <https://integrationconference2011.wordpress.com/2013/10/09/культурна-політика-країн-вишеградсь/> (accessed 02.05.2021).

Поглибленню кризових явищ вдалося запобігти завдяки прагматичному підходу керівництва Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини щодо співпраці між ними вже у складі ЄС. Політики дійшли висновку, що ставши членами угруповання, яке об'єднує найрозвиненіші країни світу, країни Вишеграду отримують нові можливості для поглиблення співпраці: «Інтеграція країн Вишеградської групи в європейські і євроатлантичні структури відкриває нові можливості і ставить нові завдання для їх подальшої співпраці у питаннях, що становлять взаємний інтерес. Співпраця країн Вишеградської групи буде, як і раніше, зосереджена на регіональних заходах та ініціативах, спрямованих на зміцнення ідентичності Центральної Європи»¹³.

У цьому контексті вирішальною подією подальшого розвитку Вишеградського об'єднання вже в складі Євросоюзу, було підписання 12 травня 2004 року прем'єр-міністрами країн Вишеграду нової Вишеградської декларації – Кромерізької «Декларації прем'єр-міністрів Чеської Республіки, Республіки Угорщина, Республіки Польща та Словацької Республіки про співпрацю країн Вишеградської групи після їх приєднання до ЄС». Декларація була підписана у місті Кромеріж (Чеська Республіка). Прем'єри узгодили 41 напрямок довготривалого співробітництва. Країни визначили нові принципи, напрями, завдання співпраці Вишеградської четвірки в умовах їх повноправного членства в Європейському Союзі. Фактично, прем'єр-міністрами країн Вишеграду була розроблена і прийнята нова стратегія розвитку міжнародного регіонального об'єднання в рамках Європейського Союзу.

У Декларації наголошувалось на пріоритетності вирішення питань саме регіонального характеру, посилення центральноєвропейської ідентичності в контексті поглиблення співпраці країн Вишеградської четвірки шляхом реалізації спільних проєктів.

Також була узгоджена спільна позиція щодо Європейського Союзу. Наголошувалось, що В-4 підтримуватиме загальні цілі ЄС спрямовані на розвиток та поглиблення європейської інтеграції. І що було особливо важливо, зокрема для України, країни Вишеграду наголосили, що і надалі братимуть безпосередню участь у формуванні та реалізації нової східної та південно-східної політики Європейського Союзу¹⁴.

Вишеградська четвірка займає досить активну позицію як в НАТО, так і ЄС. Вона також продовжує за посередництвом Вишеградського фонду здійснювати так звану політику м'якої сили по сусідству, як у напрямку колишніх республік СРСР, так і в напрямку Балкан, фінансуючи ряд освітніх проєктів та програм підтримки громадянських суспільств, засобів масової інформації в цих країнах.

Вступивши в НАТО і ЄС, країни В-4 отримали свою частку відповідальності в цих структурах. Незважаючи на те, що В-4 бракує внутрішньої інституційної єдності такого типу як між країнами Бенілюксу, група має потенціал, щоб представляти об'єднану позицію всередині Європейського Союзу. У цьому контексті слід зазначити, що відповідно до Лісабонського договору, який унормовує інституційні процедури в ЄС, Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина отримали разом 46 голосів у Європейській Раді¹⁵. Країни Вишеграду проводять консолідовану політику не тільки у виробленні та реалізації спільної позиції по відстоюванню власних інтересів, але й активно діють у напрямку розширення ЄС на Балканах, зокрема щодо приєднання Хорватії, початку переговорів з Чорногорією та надання статусу кандидата Сербії. Тобто, незважаючи на зростання актуальності інших надзвичайно важливих питань – економічних, податково-бюджетних, інституційних – Вишеградські країни, як і раніше, чітко заявляють про свою підтримку розширення політики європейської інтеграції.

Вони ефективно проявили себе під час головування у Раді ЄС. Першою з країн Вишеградської четвірки головувала у Раді ЄС Чехія, з 1 січня по 30 червня 2009 року. Головування Чехії проходило в умовах надзвичайно важкого періоду для всієї європейської і світової економіки, враженої фінансовою кризою. Також під час чеського головування розпочалась реалізація проєкту, особливо важливого для України. Це підготовлена Польщею і Швецією програма «Східне

¹³ Цит. за: Зуб Світлана (2018). Вказ. пр. С. 231-249.

¹⁴ Czuż Anna (2018). Op. cit.; Катренчикова Наталія. Культурна політика країн Вишеградської групи щодо України. available at: <https://integrationconference2011.wordpress.com/2013/10/09/культурна-політика-країн-вишеградсь/> (accessed 02.03.2021).

¹⁵ Зуб Світлана (2018). Вказ. пр.

партнерство», яка була започаткована влітку 2008 року як нова версія східного напрямку Політики сусідства.

З 1 січня по 30 червня 2011 року в Раді Європи головував Угорщина, яка змінила Бельгію. Їй, зокрема, вдалось утримати управління структурами ЄС в умовах, коли система функціонування організації випробовувалась на міцність внутрішніми і зовнішніми революціями.

Естафету головування в Угорщини перейняла Польща, яка очолювала Раду ЄС з 1 липня до 31 грудня 2011 року. Під час польського головування у Варшаві 29-30 вересня 2011 відбувся саміт на якому керівники європейських країн обговорювали головну польську програму «Східне партнерство», зокрема проблему підписання з Україною Угоди про асоціацію. Також до позитиву головування Польщі можна віднести створення за ініціативи Варшави у грудні 2011 року Європейського фонду за демократію для інтенсифікації відносин між країнами ЄС і країнами партнерства. Рада ЄС під час головування Польщі також намагалась поживити Балтійську стратегію.

Період головування Словаччини тривав з 1 липня по 31 грудня 2016 року. Він співпав з 25-річним ювілеєм Вишеградської групи. Завершення головування країн Вишеградської четвірки в Раді ЄС виявилось досить складним. Фактично за тиждень до початку головування в ЄС брати-славської команди, 23 червня, британці проголосували за вихід зі складу ЄС. Словаччина опинилась перед необхідністю переробляти всі раніше підготовлені стратегічні документи ЄС, включаючи довгостроковий бюджет. Крім того, Словаччина повинна була вирішувати надзвичайно складні проблеми зростання міграційних процесів, активізації терористичних груп і зростаючих на цьому тлі протиріч між державами ЄС щодо шляхів і методів вирішення цієї проблеми.

Під час головування країни Вишеграду також виконували функції координаторів щодо діяльності чисельних комітетів, рад і комісій найбільшого у світі економічного і політичного об'єднання.

Посталі випробування, в умовах відсутності певного досвіду керівництва на такому високому рівні, сприяли виробленню вміння корегувати свої програми під час перебування на чолі Ради ЄС. Складалася не тільки єдність дій «четвірки» у зовнішній політиці, а й визначалися пріоритети цього об'єднання, ефективність діяльності якого помітно зростала.

Успіхи Вишеградської групи на тлі кризи великої інтеграції, до якої вона долучилася в 2004 р., і від якої отримала вагомий економічний імпульс для розвитку, досить вражаючі. Усе наполегливіше Вишеградська четвірка продовжує відстоювати свої національно-політичні інтереси в спільноті європейських партнерів.

Темпи розвитку країн В-4 на фоні аналогічних процесів у країнах Західної Європи дійсно вражають. Тому не випадково науковці, політики називають «четвірку» «Вишеградськими тиграми» не тільки центральноєвропейського регіону, але й усього ЄС¹⁶. Про це красномовно свідчать й статистичні матеріали. Зокрема, газета «Європейська правда» з посиланням на дані МВФ наводить такі цікаві цифри: «Рівень доходу на душу населення з урахуванням реальної купівельної спроможності національних валют 2019 року в Польщі склав \$33 991, трохи більше, ніж у Португалії (\$33 665). Грецію Польща обійшла ще у 2015 році. У 2020 році, як свідчить МВФ, економіка Португалії розвивалась в темпі 1,6% проти 3,1 % у випадку польської економіки.»¹⁷. У цьому своєрідному змаганні Португалію, як і Польщу, випередила Угорщина. Досить стрімко розвивається чеська економіка. Чехія з (\$38,8 тис.) наблизилася до рівня Італії (\$40,4 тис.). Однак більшим викликом країнам Вишеграду буде намагання досягти рівня Іспанії (\$41,6 тис.), яка (важливий знак) вже у 2019 році стала багатшою за Італію.

Досить прикра статистика наводиться по пострадянським країнам. Зокрема, Росія з (\$29,6 тис.) опустилася нижче Греції (\$30,2 тис.), а Білорусь (\$20,6 тис.) вже виявилася біднішою за Мексику (\$20,9 тис.). Україна з (\$9,7 тис.) ледве перевершує Марокко (\$9,2 тис.)¹⁸.

Поряд з економічними та соціальними проблемами, які досить успішно вирішувались країнами Вишеграду, актуальним завданням було забезпечення своєї безпеки у швидкозмінювано-

¹⁶ Див. більше: М. Фесенко (2017). Вказ. пр.

¹⁷ Цит. за: Поляки стали багатшими за португальців, чехи наздоганяють італійців – МВФ. *Європейська правда*. 25.02.2020 р. available at: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/02/25/7106749/>.

¹⁸ Там само.

му міжнародному просторі. Тому не випадково в грудні 2007 року учасники «Вишеградської четвірки», у рамках програми ЄС «Спільна політика безпеки та оборони», оголосили про намір створення свого бойового контингенту військовослужбовців із Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини. Передбачалось, що в перспективі до цієї групи могла б приєднатись і Україна зі своїм контингентом в якості постійного партнера В-4. Бойова група країн В-4 мала стати автономною одиницею у складі військових структур Європейського Союзу¹⁹.

Упродовж 2013 р. саме центральноевропейські країни, а також держави Балтії, були найбільшими прихильниками укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Вже навесні 2014 р. в умовах зміни влади в Україні В-4 зайняла узгоджену позицію щодо потреби негайного підписання Угоди про асоціацію та якнайшвидшої ратифікації цього документа національними парламентами²⁰.

30 річний ювілей Вишеградська четвірка відзначила у лютому 2021 р. при головуванні Польщі (шосте за історію). Вона перейняла естафету від Чеської Республіки. Польське головування триватиме до 30 червня 2021 року і відбуватиметься під гаслом про повернення до нормального стану справ – «Back on track»²¹.

Потрібно зауважити, що своє тридцятиріччя В-4 зустріло не досить урочисто. Перед організацією постали досить складні проблеми як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Зокрема, спостерігаємо серйозну екологічну суперечку між Польщею та її сусідкою Чехією навколо шахти «Турув», яка розташована неподалік кордонів з Чехією та Німеччиною²².

Також країни Вишеградської четвірки проходять випробування на міцність у боротьбі з безпрецедентною світовою кризою, спричиненою пандемією COVID-19.

Мають місце й інші серйозні виклики, які постали перед Вишеградом. Зокрема, ситуація у сусідній Білорусі, де тривали багатомісячні акції народної непокори і які В-4 намагалася підтримувати.

Втім, Польща, яка головує у Групі, та Угорщина, яка буде наступною, самі опинились перед проблемою дотримання верховенства права у своїх країнах. Це породило певні конфлікти з іншими країнами-членами ЄС. Зокрема у розрізі прийняття спільного бюджету об'єднання на 2021-2027 рр., коли Євросоюз не зміг досягти єдиної думки через вето Польщі та Угорщини²³. Це може мати для офіційних Варшави та Будапешту не зовсім приємні перспективи у напрямку послаблення політичного авторитету в ЄС, а відповідно, і у Вишеградській групі.

Така ситуація дещо не відповідає амбітній «Програмі польського головування». Тому, на нашу думку, керівництво країн-членів В-4, повинно дійти спільної згоди для успішного подальшого розвитку як об'єднання, так і окремих країн, як це мало місце напередодні 2004 року, коли деякі науковці та політики прогнозували припинення діяльності Вишеграду як організації, що виконала свої функції. Власне гасло про повернення до нормального стану справ – «Back on track» і запропоновані міністром закордонних справ РП Яцеком Чапутовічом на зустрічі з колегами з країн Вишеградської четвірки у Вадовіцах 7 червня 2020 р., (містечко де народився Кароль Войтила, майбутній Папа Римський Ян Павло ІІ), програмні позиції дають підстави для певного оптимізму²⁴. Наголошувалось, що діяльність В-4 повинна бути зосереджена на чотирьох головних цілях: сильна Вишеградська група в сильній Європі; – повернення до (нової) но-

¹⁹ Див. більше: Володимир Латенко (2019), Вишеградська група: історія створення та досвід співпраці з Україною в контексті європейської інтеграції. *Європейські історичні студії*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. № 13. С. 25-50, available at: <http://doi.org/10.17721/2524-048X.2019.13.25-50> (accessed 02.02.2021).

²⁰ Світлана Зуб (2018). Вказ. пр. С. 231-249.

²¹ Цит. за: 30 років «Вишеграду»: Центральна Європа перед новими викликами сьогодення. 24.11.2020. Джерело: institutedd.org, available at: <https://www.institutedd.org/blog/posts/30-rokiv-visegradu-centralna-jevropra-pered-novimi-viklikami-syogodennya> (accessed 02.03.2021).

²² Див. більше: Станіслав Желіховський. Шахта розбрату: чим небезпечна суперечка між Польщею та Чехією. 27.05.2021, available at: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2021/05/27/7123681/> (accessed 25.05.2021).

²³ 30 років «Вишеграду»: Центральна Європа перед новими викликами сьогодення. Там само.

²⁴ Minister Jacek Czaputowicz na spotkaniu ministrów spraw zagranicznych państw Grupy Wyszehradzkiej. 07.07.2020, available at: <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/minister-jacek-czaputowicz-na-spotkaniu-ministrow-spraw-zagranicznych-panstw-grupy-wyszehradzkiej2> (accessed 02.02.2021).

рмальності після пандемії COVID-19; – міжлюдські контакти, дії щодо інтеграції і згуртованості у самій В-4; – розвиток цифрової та інноваційної співпраці.

Згідно «Програми польського головування», координація В-4 в ЄС повинна охоплювати низку європейських ініціатив щодо внутрішнього ринку, включаючи його цифровий вимір, промислову та соціальну політику і сільське господарство²⁵.

Підводячи підсумки зауважимо, що тридцятиріччя функціонування Вишеградської групи засвідчило можливість ефективної діяльності країн як у міжнародній організації, так і окремо, при умові прийняття спільних програм, які стають базовими для реалізації різнопланового політичного, економічного, культурного розвитку окремих суб'єктів міжнародних відносин.

Висновки. Вишеградська декларація 1991 року, проект якої написав президент Чехословаччини Вацлав Гавел, виявилась дієздатною і доволі успішною. Вишеградська група зарекомендувала себе ефективним форматом регіонального співробітництва, завдяки конструктивній взаємодії у рамках якого Польща, Угорщина, Чехія та Словаччина змогли реалізувати низку важливих завдань, у першу чергу вступити до НАТО та ЄС.

Перебування у НАТО та ЄС засвідчило, що в єдиній Європі, до якої країни прагнули інтегруватися, можна зберегти культуру та національний характер, повністю усвідомивши універсальну систему людських цінностей.

Попри прогнози деяких науковців та політиків, зі вступом до євроатлантичних та європейських структур, Вишеградська четвірка не припинила своєї діяльності, а навпаки, позиції Вишеградської декларації 1991 року отримали подальший якісний розвиток. Країни об'єднали свої зусилля для адаптації до нових умов, а також вироблення спільного курсу в рамках союзних інституцій. Використовуючи можливості ЄС та реалізуючи програми внутрішнього розвитку з використанням допомоги Союзу, країни В-4 за тридцять років досягли досить значних успіхів у реформуванні суспільства у напрямку переходу від жорстко централізованого управління радянського типу до вільноринкових відносин. Тому не випадково науковці, політики називають «четвірку» «Вишеградськими тиграми» не тільки центральноєвропейського регіону, але й усього ЄС.

Варто також наголосити, що країни Вишеграду стали активними і дієвими членами ЄС. Це засвідчило їхнє головування в Раді ЄС, яке відбувалось у досить складний час як для Європи, так і для світової цивілізації в цілому: надзвичайно важкий період для всієї європейської і світової економіки, враженої фінансовою кризою; випробовування на міцність системи функціонування ЄС внутрішніми і зовнішніми революціями; обговорювання дискусійної програми «Східне партнерство», зокрема проблеми підписання з Україною Угоди про асоціацію; вихід Великобританії з ЄС; вирішення складних проблем зростання міграційних процесів, активізації терористичних груп і зростаючих на цьому тлі протиріч між державами ЄС щодо шляхів і методів вирішення цієї проблеми, спільна боротьба проти COVID-19.

Вишеградська четвірка стала важливим комунікаційним майданчиком, який перейняв на себе функції зв'язкової проміжної ланки на шляху зближення з ЄС тих держав, що або ставлять за мету інтегруватися в дану структуру, або ж прагнуть побудувати взаємовигідні добросусідські відносини з його країнами-учасниками.

Формат «В-4+Україна» виявився, без сумніву, ключовим та найбільш дієвим серед аналогічних проєктів на східноєвропейському напрямку. Вишеградська четвірка завжди допомагала нашій державі в реалізації її євроатлантичних прагнень, навіть попри певні складнощі, які мають місце останніми роками в двосторонніх відносинах між тими чи іншими країнами В-4 та Україною.

У сучасних умовах подальший ефективний розвиток Вишеградського об'єднання в значній мірі залежить від внутрішньополітичної ситуації в країнах-членах, особливо в Угорщині та Польщі. Власне вони є лідерами Вишеграду і їх політичні еліти повинні відчувати відповідальність за реалізацію Вишеградської декларації 1991, автором якої був дійсний демократ, гуманіст, авторитет постсоціалістичних країн Центрально-Східної Європи Вацлав Гавел.

²⁵ Minister Jacek Czaputowicz na spotkaniu ministrów spraw zagranicznych państw Grupy Wyszehradzkiej.

Список джерел:

1. Зуб Світлана (2018). Основні чинники внутрішньої та зовнішньої взаємодії країн Вишеградської групи. *Геополітика України: історія і сучасність. Збірник наукових праць*. Вип. 1 (20). Ужгород. С. 231-249.
2. Каплинський О. (2009) Роль Вишеградської четвірки в контексті національної безпеки України. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 2. С. 47–54.
3. Катренчикова Наталія (2013). *Культурна політика країн Вишеградської групи щодо України*. available at: <https://integrationconference2011.wordpress.com/2013/10/09/культурна-політика-країн-вишеградсь/> (accessed 02.03.2021).
4. Лебедюк Віталій. *Вишеградська четвірка: від ідеї до успішного проекту*, available at: <https://eprints.oa.edu.ua/8333/1/Лебедюк.pdf> (accessed 02.03.2021).
5. Пеленська Оксана (2021). «Вишеградська група» відзначає 30-літній ювілей. 15 лютого 2021, available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/vyshegradska-hrupa-30-rokiv/31104437.html> (accessed 02.03.2021).
6. Поляки стали багатшими за португальців, чехи наздоганяють італійців – МВФ. *Європейська правда*. 25.02.2020 р., available at: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/02/25/7106749/> (accessed 02.03.2021).
7. Фесенко М (2017). Феномен Вишеградської групи в Європейському політичному процесі. *Міжнародні відносини. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 1/2(47/48)/2017. С. 13-18, available at: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/viewFile/3577/3252> (accessed 02.03.2021).
8. Чорна Н. *Країни Вишеградської групи та Україна: досвід та перспективи співробітництва*, available at: http://chtyvo.org.ua/authors/Chorna_Nataliia/Krainy_Vyshegradskoi_hrupy_ta_Ukraina_dosvid_ta_perspektyvy_spvrobitnytstva/ (accessed 02.03.2021).
9. Шуба Т. П., Луняка В. А., Сашкова А. О. (2017) Шлях економічного розвитку Польщі до та після вступу до Європейського Союзу. *Економіка і суспільство*. Вип.13. Мукачівський державний університет. С. 150-156.
10. Czyż Anna (2017). Państwa Grupy Wyszehradzkiej wobec kryzysu migracyjnego. *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*. Т. 18, s. 143-161.
11. Anna Czyż (2018). *Współpraca regionalna państw Grupy Wyszehradzkiej. Doświadczenia i perspektywy*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 314 s. available at: https://books.google.com.ua/books/about/Współpraca_regionalna_państw_Grupy_Wy.html?id=RL0EuaEACAAJ&redir_esc=y (accessed 02.03.2021).
12. Czyż Anna, Kubas Sebastian (2014) Państwa Grupy Wyszehradzkiej: pomiędzy przeszłością a teraźniejszością. *Wybrane aspekty polityki wewnętrznej i zagranicznej*. Katowice. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. S. 9-249.
13. Droga Polski do Unii Europejskiej. available at: <https://www.google.com/search?client=opera&q=Przygotowanie+Polski+do+wstępo+do+Unii+Europejskiej&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8> (accessed 02.03.2021).
14. Minister Jacek Czaputowicz na spotkaniu ministrów spraw zagranicznych państw Grupy Wyszehradzkiej. 07.07.2020, available at: <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/minister-jacek-czaputowicz-na-spotkaniu-ministrow-spraw-zagranicznych-panstw-grupy-wyszehradzkiej2> (accessed 02.02.2021).
15. Visegrad Declaration 1991. Mode of Access, available at: <https://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412> (accessed 02.03.2021)
16. Rafał Willa. *Droga do członkostwa w Unii Europejskiej – przykład Polski*. Instytut Europeistyki UJ, available at: <https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/DP/article/view/DP.2007.024/5868> (accessed 02.03.2021).

References

1. Zub Svitlana (2018). Osnovni chynnyky vnutrishnioi ta zovnishnioi vzaimodii krain Vyshegradskoi grupy. *Geopolityka Ukrainy: istorija i suchasnist'*. Zbirnyk naukovykh prac'. Vyp. 1 (20). Uzgorod. С. 231-249.
2. Kaplyns'kyi O. (2009) Rol' Vyshegrads'koi chetvirky v konyeksti nacional'noi bezpeky Ukrainy. *Strategichni priorityety*. 2009. № 2. С. 47–54.
3. Katerynychkova Natalia (2013). *Kulturna polityka krain Vyshegrads'koi grupy shchodo Ukrainy*, available at: <https://integrationconference2011.wordpress.com/2013/10/09/культура-політика-країн-вишеградсь/> (accessed 02.03.2021).
4. Lebediuk Vitalii. *Vyshegradska chetvirka: vid idei do uspishnogo proektu*, available at: <https://eprints.ua.edu.ua/8333/1/Лебедюк.pdf> (accessed 02.03.2021).
5. Pelenska Oksana (2021). «Vyshegrads'ka grupa» vidznachaje 30-litnij juvilej. 15 liutogo 2021, available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/vyshegradska-hrupa-30-rokiv/31104437.html> (accessed 02.03.2021).
6. Poliaky staly bagatshymy za portugalciv, chehy nazdoganiajut' italijciv – MVF. *Jevropejs'ka pravda*. 25.02.2020 r., available at: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/02/25/7106749/> (accessed 02.03.2021).
7. Fesenko M (2017). Fenomen Vyshegrads'koi grupy v Jevropejs'komu politycznomu procesi. *Miznarodni vidnosyny. Visnyk Kyivs'kogo nacional'nogo universytetu im. Tarasa Shevchenka*. 1/2(47/48)/2017. С.13-18, available at: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/viewFile/3577/3252> (accessed 02.03.2021).
8. Chorna N. *Krainy Vyshegrads'koi grupy ta Ukraina: dosvid ta perspektyvy spivrobitnytstva*, available at: http://chtyvo.org.ua/authors/Chorna_Nataliia/Krainy_Vyshegradskoi_hrupy_ta_Ukraina_dosvid_ta_perspektyvy_spivrobitnytstva/ (accessed 02.03.2021).
9. Shuba T. P., Luniaka V. A., Sashkova A. O. (2017) Shliah ekonomichnogo rozvytku Pol'shchi do ta puslia vstupu do Europejs'kogo Sojuzu. *Ekonomika i suspilstvo*. Vyp.13. Mukacziws'kyj derzavnyj universytet. С. 150-156.
10. Czyż Anna (2017). Państwa Grupy Wyszehradzkiej wobec kryzysu migracyjnego. *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*. T. 18, s. 143-161.
11. Anna Czyż (2018). *Współpraca regionalna państw Grupy Wyszehradzkiej. Doświadczenia i perspektywy*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 314 s., available at: https://books.google.com.ua/books/about/Współpraca_regionalna_państw_Grupy_Wy.html?id=RL0E uAEACAAJ&redir_esc=y (accessed 02.03.2021).
12. Czyż Anna, Kubas Sebastian (2014). *Państwa Grupy Wyszehradzkiej: pomiędzy przeszłością a teraźniejszością*. Wybrane aspekty polityki wewnętrznej i zagranicznej. Katowice. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. S. 9-249.
13. Droga Polski do Unii Europejskiej, available at: <https://www.google.com/search?client=opera&q=Przygotowanie+Polski+do+wstępo+do+Unii+Europejskiej&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8> (accessed 02.03.2021).
14. Minister Jacek Czaputowicz na spotkaniu ministrów spraw zagranicznych państw Grupy Wyszehradzkiej. 07.07.2020, available at: <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/minister-jacek-czaputowicz-na-spotkaniu-ministrow-spraw-zagranicznych-panstw-grupy-wyszehradzkiej2> (accessed 02.02.2021).
15. Visegrad Declaration 1991. Mode of Access, available at: <https://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412> (accessed 02.03.2021)
16. Rafał Willa. *Droga do członkostwa w Unii Europejskiej – przykład Polski*. Instytut Europeistyki UJ. Available at: <https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/DP/article/view/DP.2007.024/5868> (accessed 02.03.2021).